

בדין פתח מבוי שיש לו צוה"פ, יא ע"א

- א. [והרחב מעשר...] מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב: אינו צריך למעט. אמר ליה: אתנייה צריך למעט ...
- ב. ואף רבי יוחנן סבר לה להא דרב. דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק; מעשה באדם אחד מבקעת בית חזרתן שנעץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה, ומתח זמורה עליהם, ובא מעשה לפני חכמים, והתירו לו לענן כלאים – ואמר ריש לקיש: כדרך שהתירו לו לענן כלאים – כך התירו לו לענן שבת. רבי יוחנן אמר: לכלאים – התירו לו, לענן שבת – לא התירו לו.
- ג. במאי עסקינן? אילימא מן הצד – והאמר רב חסדא: צורת הפתח שעשאה מן הצד – לא עשה ולא כלום. אלא על גבן; ובמאי? אילימא בעשר – בהא לימא רבי יוחנן בשבת לא? אלא לאו – ביתר מעשר!
- ד. לא, לעולם בעשר ומן הצד, ובדרב חסדא קא מיפלגי.
- ה. ורמי דרבי יוחנן אדרבי יוחנן, ורמי דריש לקיש אדריש לקיש. דאמר ריש לקיש משום רבי יהודה ברבי חנינא: פיאח מותרת לענן כלאים, אבל לא לשבת. ורבי יוחנן אמר: כמחיצות לשבת – דלא, כך מחיצות לכלאים – דלא.
- ו. בשלמא דריש לקיש אדריש לקיש לא קשיא, הא – דידיה. הא – דרביה. אלא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן קשיא! אי אמרת בשלמא: התם – על גבן, הכא – מן הצד, שפיר. אלא אי אמרת אידי ואידי מן הצד, מאי איכא למימר?
- ז. לעולם אידי ואידי מן הצד, התם – בעשר, הכא – ביותר מעשר. ומנא תימרא דשני לן בין עשר ליותר מעשר – דאמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש: לא כך היה המעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי יוחנן בן גורי ללמוד תורה, אף על פי שבקי בהלכות כלאים, ומצאו שיושב בין האילנות ומתח זמורה מאילן לאילן. ואמר לו: רבי, אי גפנים כאן מהו לזרוע כאן? אמר לו: בעשר – מותר, ביותר מעשר – אסור. במאי עסקינן? אילימא על גבן – יותר מעשר אסור – והתניא: היו שם קנן הדוקרנין, ועשה להן פיאח מלמעלה, אפילו ביותר מעשר – מותר! אלא לאו – מן הצד, וקאמר ליה: בעשר – מותר, יותר מעשר – אסור. שמע מינה.

דין פתח מבוי שיש לו צוה"פ תלוי בשני משתנים [הערך הימני קל יותר]:

א. רוחב הפתח [פחות מעשר / יותר מעשר]

ב. מיקום צוה"פ [על גבן / מן הצד]

צורת הפתח במבוי

באמצע	על גבן	
		פחות מעשר
		יותר מעשר

מהלך הסוגיא

שיטת רב [סעיף א] – משבצת ימנית תחתונה

בניגוד לנוסח המשנה שלפנינו, שמבוי הרחב מעשר אמות שיש לו צוה"פ מותר, גורס רב, שאין צוה"פ מתירה את המבוי, וצריך למעט.

שיטת רבי יוחנן [סעיפים ב-ג]

הגמרא מנסה לברר את שיטת רבי יוחנן בנדון של רב, על פי מימרא של רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק [סעיף ב]. במימרא זו מצינו שלושה דינים אפשריים:

1. מותר בין לענין שבת בין לענין כלאים
2. מותר לענין כלאים ואסור לגבי שבת
3. אסור בין לענין שבת בין לענין כלאים

והנה במימרא זו נחלקו ר"י ור"ל, שר"ל סובר דין [1], ור"י סובר דין [2]. באיזו משבצת יש למקם מחלוקת זו? הגמרא שוללת את הטור השמאלי כיוון שרב חסדא קבע, שצוה"פ באמצע לא עשה כלום, והרי כאן מודים ר"י ור"ל שלענין כלאים התירו לו (לפי תיקון הנוסח ברש"י). בטור הימני נשללת המשבצת העליונה מסיבה הפוכה – שם לכו"ע מותר אפילו לענין שבת, שהרי פחות מעשר לכו"ע פתחא הוא (רש"י). נותרה אם כן רק המשבצת הימנית תחתונה [סעיף ג]. עלה בידינו שר"י סובר במשבצת זו דין [2], דהיינו אוסר לענין שבת, כשיטת רב.

מחלוקת ר"י ור"ל [1]

	על גבן	באמצע
פחות מעשר	1	3
יותר מעשר	ר"ל - 1 ר"י - 2	3

שיטת רבי יוחנן [סעיף ד]

ברם, הגמרא [סעיף ד] דוחה הוכחה זו, שכן ניתן להעמיד את המחלוקת במשבצת השמאלית עליונה, ונחלקו שם ר"י ור"ל בדינו של רב חסדא. ממילא בנדון של רב, משבצת ימנית תחתונה, ניתן לומר, שר"י ור"ל מודים שצוה"פ מתירה, דלא כרב.

מחלוקת ר"י ור"ל [2]

	על גבן	באמצע
פחות מעשר	1	ר"ל - 1 ר"י - 2
יותר מעשר	1	3

שיטת רבי יוחנן [סעיף ה-ו]

הגמרא מבקשת להכריע בין שתי האפשרויות שעלו לעיל [סעיף ג וסעיף ד], לאור מימרא נוספת המוסרת על מחלוקת אחרת של ר"י ור"ל [סעיף ה], מחלוקת בה ר"י סובר כדין [3], ור"ל סובר כדין [2], דהיינו כל אחד מהם עלה דרגה לחומרא. והנה, אם את הסתירה בין שיטת ר"ל בשתי המימרות היינו יכולים לתרץ, שבמימרא האחרונה ר"ל מסר את שיטת רבו (רבי יהודה ברבי חנינא), את הסתירה בשיטת ר"י חייבים לתרץ ע"י חילוק בין המקרים: במימרא הראשונה ר"י עסק במשבצת הימנית תחתונה, ובמימרא השניה הוא עסק בשמאלית עליונה:

מחלוקת ר"י ור"ל [3]

	על גבן	באמצע
פחות מעשר	1	ר"ל - 2 ר"י - 3
יותר מעשר	ר"ל - 1 ר"י - 2	3

לפי חילוק זה [סעיף ו] חזרנו להעמדה הראשונה של שיטת ר"י [טבלה 1], דהיינו שר"י אוסר בשבת ביותר מעשר (אפילו על גבן) כשיטת רב.

ברם הגמרא [סעיף ז] דוחה גם הוכחה זו, שכן ניתן להעמיד את שתי המחלוקות של ר"י ור"ל בשתי המשבצות השמאליות: המחלוקת הראשונה ביניהם עוסקת במשבצת השמאלית עליונה, ואילו המחלוקת השניה בשמאלית תחתונה:

מחלוקת ר"י ור"ל [4]

באמצע	על גבן	
ר"ל – 1 ר"י – 2	1	פחות מעשר
ר"ל – 2 ר"י – 3	1	יותר מעשר

עלה בידינו שניתן לומר שהן ר"י והן ר"ל חולקים על רב במשבצת הימנית תחתונה, וסוברים שצוה"פ על גבן מתירה מבוי הרחב מעשר בין לענין שבת ובין לענין כלאים. הם נחלקו על צוה"פ מן הצד: בפחות מעשר הם מודים שמתירה בכלאים ונחלקו אם מתירה בשבת, וביותר מעשר מודים שאסור בשבת, ונחלקו אם מתירה בכלאים. כיוון שמחלוקת ר"י ור"ל הן רק בטור השמאלי, ניתן להציג את המחלוקות בטבלה הבאה:

צוה"פ באמצע – ר"ל

שבת	כלאים	
מותר	מותר	פחות מעשר
אסור	מותר	יותר מעשר

צוה"פ באמצע – ר"י

שבת	כלאים	
אסור	מותר	פחות מעשר
אסור	אסור	יותר מעשר